

Nr B 49

Utlåtande i anledning av Kungl. Maj:ts i statsverkspropositionen B under åttonde huvudtiteln gjorda framställningar angående försöksverksamheten med nioårig enhetsskola och särskilda försöksskolan i Linköping.
(2:a avd.)

I propositionen nr B 1 har Kungl. Maj:t under åttonde huvudtiteln, punkterna 44—46 av bilagt utdrag av statsrådsprotokollet över ecklesiastikärenden för den 6 juni 1958, föreslagit riksdagen att för budgetåret 1958/59 anvisa till Skolöverstyrelsen: Försöksverksamhet m. m. ett reservationsanslag av 1 500 000 kronor, till Särskilda försöksskolan i Linköping: Driftkostnader ett förslagsanslag av 750 000 kronor och till Särskilda försöksskolan i Linköping: Utrustning ett reservationsanslag av 1 000 kronor.

I propositionen 1958: 109 har Kungl. Maj:t framlagt redogörelse för den under skolöverstyrelsens ledning pågående allmänna försöksverksamheten.

I. Den allmänna försöksverksamheten

Erfarenheter av den allmänna försöksverksamheten m. m.

I avsnitt I av propositionen 109 lämnas en redogörelse för den under skolöverstyrelsens ledning pågående försöksverksamheten med nioårig enhetsskola (s. 2—26) samt för den pedagogiska försöksverksamheten vid högre skolor (s. 26—37).

I detta avsnitt av nämnda proposition har *departementschefen* anfört följande.

Den redogörelse, som här lämnats i anslutning till skolöverstyrelsens rapport, torde endast fordra några korta kommentarer från min sida. Jag vill till en början fästa uppmärksamheten på vissa förhållanden, som bör hållas i minnet när man tar del av redogörelsen, och erinrar då först om att den utredning, som skall sammanfatta och bearbeta erfarenheterna av försöksverksamheten med den nioåriga skolan enligt i propositionen 1957: 106 meddelade direktiv, nu är i arbete. Sakkunniga tillkallades i april 1957 och har antagit benämningen 1957 års skolberedning. Arbetet, som bedrivs under min ledning, skall vara slutfört inom sådan tid att därpå grundade förslag kan föreläggas riksdagen alldes i början av 1960-talet. Att så sker är en förutsättning för att de av fjolårets riksdag godkända riktlinjerna

för planeringen för enhetsskolorganisationens allmänna genomförande skall kunna följas.

Rörande skolberedningens arbete vill jag i detta sammanhang nämna följande. Förutom erforderligt utredningsarbete angående olika problem, som berör skolan och skolorganisationen, har beredningen lagt upp ett psykologiskt-pedagogiskt forskningsprogram, som upptar frågor rörande bland annat språkutveckling, olika sidor av differentieringsproblemet, spörsmål rörande yrkesmognaden, betygssättningen samt standardprovets utformning. Olika problemområden kommer att bli föremål för undersökningar dels genom beredningens direkta försorg, dels vid skilda institutioner. Nämnas kan bland annat, att lärarhögskolans pedagogiska institution i samarbete med Studieförbundet näringsliv och samhälle bedriver en jämförelsevis brett upplagd kursplaneundersökning i syfte att belysa hur skolans undervisning förhåller sig till yrkeslivets krav och yrkesutövares behållna kunskaper och färdigheter. Denna undersökning ingår i skolberedningens forskningsprogram.

Jag har velat peka på dessa förhållanden för att visa, att försöksverksamheten med nioårig enhetsskola just nu är eller snart kommer att bli föremål för omfattande undersökningar i olika hänseenden vid sidan av den undersökningsverksamhet, som kontinuerligt bedrivs av skolöverstyrelsen. Resultatet av dessa undersökningar kommer i sinom tid att framläggas av skolberedningen.

Överstyrelsens senaste rapport redovisar i huvudsak endast det faktiska läget i olika hänseenden inom försöksdistrikten och meddelar inte några helt nya »erfarenheter» eller speciella »resultat», vilket, som också framhållits i propositionen 1956: 80 (s. 41), inte gärna kan ske varje år, bland annat av det skälet att undersökningarna oftast måste läggas upp på lång sikt.

Av de 71 skoldistrikt, som läsåret 1956/57 bedrev försöksverksamhet med nioårig enhetsskola, var sammanlagt 28, d. v. s. något fler än en tredjedel, städer, köpingar och municipalsamhällen. Om man enbart räknar med antalet, var sålunda landsbygdsdistrikten fortfarande i majoritet. Så skulle också vara förhållandet enligt uttalande av särskilda utskottet vid 1950 års riksdag (utl. nr 1, s. 118). Allteftersom försöksverksamheten utvidgats till såvitt möjligt sammanhängande försöksområden, har det emellertid av många skäl visat sig lämpligt och nödvändigt att låta även tätorter, belägna inom eller i närheten av dessa områden, ansluta sig. Eftersom dessa tätorter i regel har ett betydligt mera omfattande skolväsen än landsbygdsdistrikten, blir deras andel i försöksverksamheten också avsevärt större vad antalet medverkande lärare och elever beträffar. Av hela det i försöksverksamheten för läsåret 1956/57 redovisade antalet elever uppgick tätorternas andel till tre fjärdedelar (76 procent); på högstadiet utgjorde motsvarande andel två tredjedelar (65 procent). Att proportionen mellan tätorter och landsbygd i fråga om antalet elever i enhetsskola ej var densamma på högstadiet som inom enhetsskolan i dess helhet beror på att verksamheten i de senast tillkomna försöksdistrikten, av vilka åtskilliga är tätorter, ännu ej hunnit så långt, att den omfattar hela högstadiet; av de 71 försöksdistrikten hade sålunda endast 31 fullt utbyggd enhetsskola (klasserna 1—9) under läsåret 1956/57. Det bör emellertid framhållas, att dåvarande departementschefen i propositionen 1957: 106 (s. 64) underströk, att man vid den fortsatta utbyggnaden av försöksverksamheten i organisatoriskt hänseende främst borde inrikta sig på att söka åstadkomma ytterligare försöksregioner av olika struktur och då framförallt på landsbygden.

Beträffande redogörelsens uppgifter i frågor, som rör eleverna (ämnesval, fördelning på linjer, val av alternativkurser o. d.), vill jag nämna följande.

När det gäller elevernas övergång från enhetsskolan till andra skolor, redovisas för klass 9 ej mer än drygt 10 procent av hela antalet från denna klass avgångna elever. Vid en jämförelse med närmast föregående år kan man konstatera en med 5 procent ökad avgång från enhetsskolans högstadium till yrkesskolor, vilket i och för sig är en glädjande utveckling. Avgången från klass 9 till handelsgymnasier och tekniska gymnasier omfattade läsåret 1956/57 endast 2 procent av dem som fortsatte sin skolgång efter denna klass, medan samma år 37 procent av dessa elever övergick till gymnasier av traditionell typ och 29 procent till försöksgymnasier. När man tar del av dessa siffror bör observeras, att avgången från klasserna 4—8 i försöksdistrikten under de tre senaste åren kan uppskattas till omkring 30 procent årligen, varav cirka 20 procent övergått till läroverk. Detta förhållande bör givetvis också hållas i minnet när man från olika synpunkter granskar elevsammansättningen på högstadiet, exempelvis i fråga om elevernas fördelning på linjer i klass 9. Det är också att märka, att de 15 à 20 procent av eleverna, som väljer klass 9 g, självfallet inte heller representerar gymnasiernas hela rekryteringsunderlag i försöksdistrikten, utan att detta också till stor del utgöres av de 20 procent, som avgått till läroverk före denna klass.

För bedömning av enhetsskolans konstruktion och funktion bör emellertid också i lämpligt sammanhang undersökas hur många av dess elever, som ett eller annat år efter avslutad grundläggande skolgång söker sig över till högre skolor av olika slag, däribland även folkhögskolor, fackskolor, lärarutbildningsanstalter, socialinstitut o. d. Av inte mindre betydelse blir det att få klarlagt, hur det verkligen går för de elever, som efter enhetsskolans slut direkt tar anställning i näringslivet och där eventuellt förvärvar ytterligare utbildning. Under hela tiden på högstadiet föres elevkort med noggranna uppgifter om yrkespraktik m. m. I skolberedningens av mig tidigare nämnda forskningsprogram ingår också undersökningar om yrkesmognaden. Inom skolöverstyrelsens försöksavdelning ämnar man nu följa de avgångna elevkullarna genom att i samband med inskrivningen till militärtjänst 1959 inskaffa uppgifter om de manliga elevernas sysselsättning mellan skolans slut och inskrivningen. De kvinnliga eleverna skall man försöka följa med hjälp av folkbokföringsuppgifter. Resultatet av dessa undersökningar torde komma att redovisas och bli föremål för bedömning av skolberedningen.

Beträffande elevernas ämnes- och linjeval på högstadiet framgår av redovisningen, att det i såväl klass 7 som klass 8 sker en kontinuerlig minskning av det antal elever, som väljer två främmande språk. Tendensen att flickorna i större utsträckning än pojkarna väljer ämneskombinationer med två främmande språk kvarstår, om än något mindre utpräglad än tidigare. I klass 9 är emellertid denna tendens fortfarande mycket tydlig med en markerad övervikt för flickorna såväl på den gymnasieförebärande som på den allmänna linjen. Vid det blivande ställningstagandet till högstadiets utformning blir givetvis en av huvudfrågorna, huruvida tillvalet av just främmande språk skall tillmätas en så avgörande betydelse för elevernas inriktning och möjligheter till fortsatt utbildning som hittills skett.

När det gäller klassavdelningarnas organisation på högstadiet med hänsyn till ämnesval och alternativkurser är det faktiska läget, att elever i klasserna 7 och 8 med olika ämnesval och olika alternativkurser alltså i mycket liten utsträckning undervisas i *samma* avdelningar. Ännu finns ingen vetenskapligt hållbar grund att stå på vid bedömningen av det problemkomplex, som rör differentieringsåtgärder i skolan. Effekten av dylika åtgärder inom skolväsendet i Stockholm undersökes emellertid för närvarande vid lärarhögskolans pedagogiska institution. Genom skolberedningens försorg kommer liknande undersökningar att göras inom ett antal landsbygdsdistrikt.

Tyvärr har läget, när det gäller lärarkompetensen i enhetsskolan, inte undergått någon nämnvärd förbättring sedan föregående redogörelse lämnades. Alltjämt saknar inemot en fjärdedel av lärarna i läroämnena på högstadiet egentlig lärarutbildning, och andelen lärare med akademisk utbildning och praktisk lärarbehovet har under åren 1955/57 rentav minskat något. Den enda kategori, som visar någon mera markant ökning, är gruppen folkskollärare i 17:e (föret 23:e) lönegraden, vars andel i lärarkadern förra läsåret utgjorde 29,5 procent.

Situationen beträffande lärarekryteringen på högstadiet påkallar uppenbarligen särskild uppmärksamhet. Jag anmäler detta spörsmål för Kungl. Maj:t i annat sammanhang denna dag.

Om lärarna i övningsämnen rapporteras, att antalet fackutbildade lärare i musik och gymnastik klart ökat under läsåret 1956/57. I ämnet teckning kunde dock lärarbehovet på högstadiet endast till en tredjedel fyllas med facklärare, medan facklärarbehovet nära nog helt kunde tillgodoses i ämnen slöjd och hemkunskap-hushållsgöromål.

Av lärarna i yrkesämnen i klass 9 y saknar drygt en tredjedel helt egentlig lärarutbildning. Beträffande utbildningen av lärare för klass 9 y vill jag nämna följande. I lantbruksstyrelsens regi pågår för närvarande en pedagogisk fortbildningskurs för lantmästare och motsvarande för att göra sådana kompetenta att undervisa i jordbruksämnen i klass 9 y. Enligt vad jag inhämtat från 1955 års sakkunniga för utredning angående yrkesutbildningens centrala ledning och viss lärarutbildning, avser de sakkunniga att under år 1958 framlägga förslag rörande rekrytering och utbildning av lärare inom industri, hantverk och handel. Samma sakkunniga har den 18 september 1957 överlämnat förslag om särskild utbildning av gymnasieingenjörer till lärare i dels tekniska ämnen, dels matematik, fysik eller kemi. Sådana lärare skulle ha kompetens att undervisa på enhetsskolans högstadium. Jag föreslår i annat sammanhang Kungl. Maj:t att förelägga riksdagen förslag i denna fråga.

Jag erinrar vidare om föregående års riksdagsbeslut om anordnande av ettåriga befodringskurser för folkskollärare i merkantila ämnen i syfte att tillgodose det ökande behovet av lärare för undervisning i dylika ämnen i enhetsskoldistrikt, där förutsättningar saknas att inrätta heltidstjänster av detta slag. I årets statsverksproposition har slutligen framlagts förslag om väsentligt förbättrade villkor under utbildningstiden för blivande yrkeslärare, vilka förslag, om de vinner riksdagens bifall, kan väntas medföra ökad tillgång på kompetenta yrkeslärare även för undervisningen inom enhetsskolan.

Vad slutligen angår den del av skolöverstyrelsens redogörelse, som handlar om den pedagogiska försöksverksamheten vid högre skolor, får jag erinra om vad som anförts härom i årets statsverksproposition, bilagan åttonde huvudtiteln (s. 430 ff). Sådan försöksverksamhet har alltsedan läsåret 1951/52 bedrivits vid ett stort antal högre skolor och omfattat såväl vissa systematiska försök som försök under friare former. Skolöverstyrelsen har emellertid funnit, att pedagogiska försök av det förstnämnda slaget knappast tillräckligt effektivt kan bedrivas spridda på så många skolor som hittills skett. Under erinran om att det inom denna verksamhet alltjämt bör finnas en fri sektor för mindre omfattande pedagogiska försök har överstyrelsen föreslagit, att mera vittgående och systematiska försök koncentreras till vad man kallat »skolor med särskild försöksverksamhet». Jag har i statsverkspropositionen uttalat min anslutning till detta förslag.

Anslag för budgetåret 1958/59 till försöksverksamheten m. m.

Kungl. Maj:ts förslag (åttonde huvudtiteln B, s. 17) innebär att till Skolöverstyrelsen: Försöksverksamhet m. m. för budgetåret 1958/59 anvisas ett anslag av 1 500 000 kronor, avseende en anslagshöjning med 250 000 kronor.

Utskottet. I den redogörelse som lämnats för försöksverksamheten redovisas bland annat tillämpningen av systemet med alternativkurser i vissa ämnen på enhetsskolans högstadium. I sitt utlåtande 1957: 127 i anledning av Kungl. Maj:ts framställningar angående försöksverksamheten med nio-årig enhetsskola m. m. konstaterade utskottet, att dessa kurser av skolöverstyrelsen avsetts vara till hjälp för läraren vid differentiering av studierna inom klassens ram men att de inom ett stort antal försöksdistrikt i stället hade tillämpats så, att de kommit att markera skillnaden mellan olika klassavdelningar. Enligt redovisningen för försöksåret 1955/56 hade det nämligen under första tillämpningsåret blivit så, att samtliga elever i vissa klassavdelningar läst alternativkurs 1, den enklare kursen, i alla berörda ämnen, eleverna i andra avdelningar alternativkurs 2 i samtliga berörda ämnen. Eleverna hade på detta sätt på de försöksorter, där någon parallellavdelning inrymmande bägge alternativen ej förekommit, berövats valfriheten mellan alternativkurserna. Studiet hade på dessa orter i varje avdelning av en sådan högstadielklass fixerats till bestämda, för alla elever gemensamma kurser, och i själva verket hade differentieringen på högstadiet härigenom fått karaktären av linjeklyvning redan från klass 7. Utskottet hade emellertid med tillfredsställelse inhämtat, att skolöverstyrelsen hade sin uppmärksamhet riktad på detta problem.

Den användning av alternativkurserna, som föranledde utskottet till ovannämnda uttalande, har som framgår av den lämnade redogörelsen för försöksåret 1956/57 i viss mån utvidgats. Utskottet, som icke anser sig kunna för närvarande ta ställning till här berörda problem, förutsätter

emellertid att dessa kommer att uppmärksammas av 1957 års skolberedning, som därvid jämväl torde böra beakta betygsbestämmelserna för enhetsskolans högstadium.

Kungl. Maj:ts förslag under förevarande punkt har icke givit utskottet anledning till erinran eller särskilt uttalande.

Under återopande av vad sålunda anförts hemställer utskottet,
att riksdagen må till *Skolöverstyrelsen: Försöksverksamhet m. m.* för budgetåret 1958/59 anvisa ett reservationsanslag av 1 500 000 kronor.

II. Särskilda försöksskolan i Linköping

1:o) Särskilda försöksskolan i Linköping: Driftkostnader. Kungl. Maj:t har under åttonde huvudtiteln, punkten 45, s. 17 och 18, under återopande av vad departementschefen enligt statsrådsprotokollet för den 14 mars 1958 (propositionen 1958:109) anført om särskilda försöksskolan i Linköping, föreslagit riksdagen att dels godkänna vad departementschefen förordat angående vissa avlöningsförmåner för lärarpersonalen vid särskilda försöksskolan i Linköping, dels bemyndiga Kungl. Maj:t att, med tillämpning tills vidare från och med budgetåret 1958/59, vidtaga de ändringar i personalförteckningen för särskilda försöksskolan i Linköping, som föranledes av vad departementschefen anført, dels godkänna av departementschefen angiven stat, att tillämpas tills vidare från och med budgetåret 1958/59, dels ock till Särskilda försöksskolan i Linköping: Driftkostnader för budgetåret 1958/59 under åttonde huvudtiteln anvisa ett förslagsanslag av 750 000 kronor.

Av statsrådsprotokollet för den 14 mars 1958 inhämtas i huvudsak följande.

Tidigare ställningstaganden

Vid 1957 års riksdag beslöts, att en särskild försöksskola, tills vidare organiserad som nioårig enhetsskola, från och med budgetåret 1957/58 eller den senare tidpunkt Kungl. Maj:t bestämde, skulle upprättas i Linköping under villkor att staden åtog sig att svara för vissa kostnader och anordningar (prop. 106; SU 127, Rskr 317). Beträffande beslutets innebörd i de delar, vilka det inte finns anledning att beröra i det följande, torde få hänvisas till föregående års riksdagsbeslut. De spörsmål rörande den särskilda försöksskolan, som innevarande års riksdag torde böra taga ställning till, gäller viss ändring i personalorganisationen, lärarpersonalens löneställning samt skolans driftkostnader under budgetåret 1958/59.

Stadsfullmäktige i Linköping har den 12 december 1957 beslutat åtaga sig de kostnader och anordningar, som enligt propositionen skulle ankomma på staden.

I nämnda proposition förutsattes, att den s. k. Tornhagsskolan i Linköping från och med innevarande budgetår skulle inrättas såsom en statlig särskild försöksskola och därvid kunna starta med klasserna 1—7 och alltså vara fullt utbyggd från och med läsåret 1959/60. Den i propositionen föreslagna och av riksdagen godkända *personalförteckningen* upptog följande befattningar i angivna lönegrader, nämligen en försöksledare i Cb 12, en adjunkt eller ämneslärare i Ca 29 respektive Ca 27, en folkskollärare i Ca 23, tolv folkskollärare i Ca 21 samt tolv småskollärare i Ca 15.

Riksdagsbeslutet innefattade bland annat en hemställan om att Kungl. Maj:t måtte låta verkställa ytterligare utredning beträffande av utskottet berörda personalfrågor för särskilda försöksskolan i Linköping och där bedrivna pedagogiska undersökningar samt för 1958 års riksdag framlägga de förslag till vilka utredningen kunde ge anledning.

Skolöverstyrelsens synpunkter och förslag

I sina anslagsäskanden för budgetåret 1958/59 rörande särskilda försöksskolan i Linköping har skolöverstyrelsen anfört bland annat följande.

I en till överstyrelsen ingiven underdånig framställning, över vilken yttrande av folkskolinspektören i Östergötlands läns västra inspektionsområde avgivits, har särskilda skolstyrelsen i Linköping meddelat, att försöksskolan icke torde kunna börja sin verksamhet förrän läsåret 1958/59. Skolstyrelsen har bland annat med hänsyn till de elever, som räknat med att läsåret 1957/58 tillhöra klass 7 av den statliga försöksskolan, anhållit, att högstadiet vid försöksskolan måtte omfatta klasserna 7 och 8 under läsåret 1958/59 och klasserna 7—9 från och med läsåret 1959/60. Som motivering härför framhålles vidare, att en kommunal sektor i annat fall skulle finnas vid skolan under försöksskolans två första år eller också att eleverna i dessa klasser skulle överföras till högstadiet vid andra skolor. Skolstyrelsen anför vidare, utan att framlägga något direkt förslag, att en utvidgning av försöksskolan till att omfatta hela Tornhagsdistriktet, alltså även den planerade Åbylundsskolan, hade varit önskvärd. Under hand har den kommunale folkskolinspektören i Linköping för överstyrelsen framhållit, att även frågan om inlemmande av Gottfridsbergsskolan i den nya försöksskolan borde kunna diskuteras.

Den föreslagna utökningen av försöksskolan för 1958/59 att omfatta jämväl klass 8 av Tornhagsskolan finner överstyrelsen vara en lämplig anordning. Härigenom skulle olägenheterna med uppskovet av skolans start i viss mån elimineras, och det skulle vara till fördel från administrativ synpunkt, att skolan icke behövde inrymma en kommunal sektor under de två första verksamhetsåren. Överstyrelsen tillstyrker därför, att försöksskolan under läsåret 1958/59 skall omfatta även klass 8. Däremot finner överstyrelsen icke skäl tillstyrka, att försöksskolan bredas på det sätt särskilda skolstyrelsen och den kommunale folkskolinspektören föreslagit. Överstyrelsen har redan från början utgått från att försöksskolan icke skall ha ett för stort format, och överstyrelsen saknar anledning att nu frångå denna uppfattning.

Med anledning av vad statsutskottet uttalat rörande förnyat övervägande av den psykologisk-pedagogiska ledningen av försöksverksamheten vid skolan och rörande ytterligare undersökningar och överväganden angående vissa personalfrågor anför överstyrelsen följande.

Överstyrelsen delar den uppfattning, som kommer till uttryck både i propositionen och utskottsutlåtandet, nämligen att den centrala ledningen av försöksskolan bör utövas av skolöverstyrelsen, som härvid bör samarbeta med den vetenskapliga expertisen vid lärarhögskolans i Stockholm pedagogiska institution. Enligt överstyrelsens mening bör det sålunda ankomma på överstyrelsen att i samråd med lärarhögskolans pedagogiska expertis ange de allmänna riktlinjerna för verksamheten vid skolan, lämna råd och anvisningar och redovisa slutresultaten av de undersökningar, som göres. Däremot finner överstyrelsen det vara oförenligt med överstyrelsens verksamhet att i detalj planera och leda de undersökningar, som skall göras. Försöksskolans huvuduppgift är avsedd att vara praktisk-pedagogisk forskning och försöksverksamhet. En dylik verksamhet måste huvudsakligen omfatta metodiska experiment och kräver en kontinuerlig och nära kontakt mellan ledningen och det i klassrummet bedrivna försöksarbetet. Olika förhållanden påkallar ofta omedelbara ingripanden och ändringar i den uppgjorda försöksplanen. Likaledes finner överstyrelsen det nödvändigt, att bearbetningen och publiceringen av resultaten från verksamheten i huvudsak göres vid skolan. För att inte dessa uppgifter skall bli onödigt arbetskrävande, fordras en ingående kännedom om undersökningarnas hela förlopp. Sådan kännedom kan endast vinnas genom ett direkt aktivt deltagande i verksamheten. Bortsett från de olägenheter, som skulle uppstå för försöksverksamheten därigenom att denna skulle i detalj ledas av personal på annan ort, finner överstyrelsen det ogörligt att förlägga denna planering och ledning till överstyrelsens skolpsykologer med hänsyn till den ökning i dessas reguljära arbetsuppgifter, som det fortsatta utbyggandet av den hittillsvarande försöksverksamheten medfört. Den förstärkning av överstyrelsens personal, som skett genom inrättandet av en andra skolpsykologtjänst, motiverades helt av de arbetsuppgifter, som redan åligger försöksavdelningen. Den i propositionen omnämnda förstärkningen av personalen vid lärarhögskolans pedagogiska institution, synes icke vara av en sådan omfattning, att den medger ett aktivt och direkt deltagande i den särskilda försöksskolans verksamhet.

Då överstyrelsen finner det otänkbart, att försöksledaren ensam skulle kunna — utöver sina arbetsuppgifter som rektor och chef för den särskilda försöksskolan — svara för detaljplanering och ledning av försöksverksamheten, anser sig överstyrelsen böra ånyo framföra kravet på att en särskild tjänst som skolpsykolog knyts till försöksskolan. Överstyrelsen vill framhålla, att det måste betecknas som utomordentligt angeläget, att de föreslagna särskilda försöksskolorna utrustas med den psykologiska expertis, som är nödvändig för att en systematisk och vetenskaplig experimentverksamhet skall kunna bedrivas. Överstyrelsen föreslår därför, att en extra ordinarie skolpsykologtjänst i lönegrad Ae 25 inrättas vid försöksskolan i Linköping.

Beträffande personalfrågorna i övrigt vill överstyrelsen med hänsyn till de speciella arbetsuppgifter, som skall ankomma på lärarpersonalen vid försöksskolan och som kommer att på denna ställa betydligt större krav än på lärare vid andra skolor, ånyo hemställa, att personalen får en lönesättning, som motsvarar personalens vid lärarutbildningsanstalterna. Lärarna på högstadiet bör sålunda placeras som adjunker i den högre av de för dessa gällande lönegraderna och dessutom åtnjuta ersättning motsvarande arvode för två veckotimmar. Lärarna på låg- och mellanstadiet bör placeras i samma lönegrad som övningsskollärare. Lärartjänsterna i läroämnen

föreslås upptagna på personalförteckningen som ordinarie tjänster, men överstyrelsen förutsätter, att det skall ankomma på Kungl. Maj:t att, därest det med hänsyn till övergångsförhållandena befinnes lämpligare, utbyta ordinarie tjänst mot extra ordinarie tjänst. Rektorns och försöksledarens placering beräknas vara ABp 26 (som motsvarar Cb 13 och Cb 12), varjämte ersättning föreslås utgå motsvarande arvode för två veckotimmar. Studielederen bör erhålla arvode och nedsättning i undervisningsskyldigheten enligt för dylik befattning vid enhetsskola gällande grunder. För övningsämnena beräknar överstyrelsen liksom tidigare, att undervisningen skall bestridas av timlärare. Det bör dock ankomma på Kungl. Maj:t att, om så visar sig mer ändamålsenligt, inrätta ordinarie övningslärartjänster.

Den extra ordinarie kanslibiträdestjänsten beräknas placerad i Ae 7.

Den av överstyrelsen ovan föreslagna utökningen av försöksskolan med en åttonde klass (tre avdelningar) under budgetåret 1958/59 torde medföra en utökning av lärarbehovet med 94,5 veckotimmar i läroämnena och sammanlagt 33 veckotimmar i övningsämnena. Överstyrelsen räknar därför med att den av överstyrelsen tidigare beräknade personalen vid försöksskolan måste utökas med tre adjunktstjänster, 22,5 veckotimmar i läroämnena, 15 veckotimmar i gymnastik, musik och teckning, 12 veckotimmar i hemkunskap och 6 veckotimmar i slöjd.

Departementschefen

Departementschefen har anfört bland annat följande.

Den särskilda försöksskolan i Linköping, vilken skall inrättas enligt beslut vid 1957 års riksdag, har ännu icke kunnat träda i funktion. Som av den lämnade redogörelsen framgår räknar särskilda skolstyrelsen i Linköping med att verksamheten vid skolan skall kunna påbörjas tidigast läsåret 1958/59. Anledningen till dröjsmålet är att berörda personalorganisationer icke ansett sig kunna acceptera den reglering av anställnings- och avlösningsförhållandena för lärarpersonalen, varom statsmakterna beslutat. Den sålunda uppkomna situationen stod delvis klar redan i samband med riksdagsbehandlingen av ifrågavarande spörsmål. Sålunda uttalade statsutskottet i utlåtande 1957: 127 att den förlängda väntetid, som man hade anledning att förutse före skolans start, borde utnyttjas för ytterligare överväganden i personalfrågorna.

I anledning härav får jag nu anmäla, att löne- och anställningsfrågorna varit föremål för ytterligare beredning inom vederbörande departement. Efter överläggningar med berörda personalorganisationer har därvid enighet nåtts om att lärare vid skolan skall åtnjuta lön enligt den löneklass som med två enheter överstiger den löneklass, i vilken läraren är placerad. Jag förordar, att denna regel godtages. Det torde få ankomma på Kungl. Maj:t att meddela närmare bestämmelser beträffande detta och därmed sammanhängande spörsmål.

Ytterligare en fråga i samband med försöksskolans inrättande tilldrog sig speciell uppmärksamhet, nämligen huru den lokala ledningen av undersökningsarbetet lämpligast borde organisatoriskt utformas. Denna fråga dryftades ingående i propositionen 1957: 106. Jag vill erinra om att skolöverstyrelsen i den framställning, som låg till grund för propositionen, före-

slagit, att försöksledaren skulle i sina uppgifter biträdas av en särskild, till skolan knuten skolpsykolog. I Kungl. Maj:ts förslag upptogs emellertid icke någon dylik tjänst utan förutsattes i huvudsak, att på överstyrelsens försöksavdelning och lärarhögskolans pedagogiska institution skulle ankomma att fortlöpande lämna försöksskolan det bistånd, som kunde erfordras i undersökningsarbetet. Statsutskottet, som vid sin behandling av ärendet hade att pröva bland annat ett motionsvis framställt yrkande om inrättande av den av överstyrelsen förordade skolpsykologtjänsten, förutsatte emellertid i sitt nyssnämnda utlåtande att jämväl de olika organisationsförslag i fråga om den psykologisk-pedagogiska ledningen av undersökningsverksamheten, som framlagts i ärendet, toges upp till förnyat övervägande.

Även frågan om undersökningsarbetets lämpligaste organisation och ledning vid försöksskolan har nu varit föremål för vidare granskning inom departementet. Mina överväganden har därvid sammanfattningsvis lett till följande ståndpunktstaganden.

Vid den särskilda försöksskolan skall utföras praktiskt-pedagogiska experiment, som förutsätter kontinuerlig nära kontakt mellan å ena sidan verksamheten i de berörda klassavdelningarna och å andra sidan försöksledningen. I samverkan mellan skolöverstyrelsen, lärarhögskolans pedagogiska institution och den lokale försöksledaren kommer försöksuppgifterna att bestämmas. Därvid torde emellertid endast planläggningen i stort kunna uppgöras, medan detaljplaneringen i anslutning till riktlinjerna för verksamhetens bedrivande får ankomma på befattningshavare vid skolan. Man torde få räkna med att den lokala försöksledningens kontakter med de centrala instanserna mestadels måste komma att bli huvudsakligen av konsultativ art. Redan de ordinära uppgifter, som numera åvilar dessa instanser, torde lägga hinder i vägen för en sådan direktledning av verksamheten, som jag här förutsatt. Det är också uppenbart, att de metodiska experimenten kräver en om möjligt daglig kontakt med verksamheten i klassavdelningarna. Utländska erfarenheter, t. ex. från motsvarande skola i Danmark, har visat önskvärdheten av att skolledaren disponerar över en kvalificerad befattningshavare, som på det lokala planet kan svara för erforderliga datainsamlingar och bearbetningar. Även om de centrala instanserna på området utan tvekan bör — såsom också förutsattes i föregående års riksdagsbeslut — kunna lämna ett avsevärt stöd i fråga om verksamhetens uppläggning och bedrivande vid försöksskolan, har ytterligare överväganden i denna fråga dock övertygat mig om lämpligheten och önskvärdheten av att den lokala försöksledningen förstärkes med ytterligare en väl kvalificerad, vetenskapligt skolad kraft. Jag förordar därför att från och med nästa budgetår en skolpsykologtjänst i lönegrad Ae 24 inrättas vid försöksskolan. För tjänsten bör gälla av överstyrelsen föreslagna kvalifikationskrav.

Skolöverstyrelsen har, som jag tidigare angivit, i sina anslagsäskanden för nästa budgetår framhållit, att Tornhagsskolan i Linköping, till vilken den särskilda försöksskolan skall vara förlagd, från och med nästa läsår kommer att omfatta även åttonde klass, samt förordat, att försöksskolan, därest den påbörjar sin verksamhet läsåret 1958/59, jämväl skall omfatta åttonde klass. Jag finner det självklart att så skall vara fallet. Jag delar även överstyrelsens uppfattning att den särskilda försöksskolan endast skall omfatta Tornhagsskolan och inte utvidgas därutöver såsom av särskilda skolstyrelsen i Linköping ifrågasatts.

För att täcka lärarbehovet i åttonde klass under läsåret 1958/59 förordar jag, att tre nya tjänster inrättas från och med nästa budgetår. Av dessa bör enligt min mening två vara adjunkt- eller ämneslärartjänster i lönegrad Ao 23 respektive Ao 21 och en folkskollärartjänst i lönegrad Ao 17. Övrig undervisning bör bestridas av timlärare såsom överstyrelsen föreslagit.

Jag vill i detta sammanhang också något beröra en speciell, med kostnadsfördelningen mellan staten och Linköpings stad sammanhängande fråga. Enligt vid 1957 års riksdag antagna grunder för denna kostnadsfördelning skulle i statens kostnader för skolan bland annat ingå statsbidrag av olika slag till kommunen enligt de regler, som för närvarande gäller för den vanliga kommunala försöksverksamheten. Enligt den omläggning av statsbidragsgivningen till kommunerna, som träder i kraft från och med redovisningsåret 1958/59, indrages ett antal statsbidrag för vissa speciella ändamål inom folkskolan varvid dock kompensation beredes kommunerna för detta bortfall genom nedräkning av de s. k. kommunavdragen avseende bidragen till lärarlönerna. Då någon kompensation i motsvarande form icke kan beredas Linköpings stad vid ett bortfall av ifrågavarande bidrag för försöksskolan, torde — för att staden icke skall komma i ett sämre läge genom statsbidragsreformen — bidragen med avseende på försöksskolan alltjämt böra utgå till kommunen enligt hittillsvarande grunder. Jag vill erinra om att så kommer att bli fallet även beträffande vissa andra skolformer — t. ex. skolor vid vissa sjukvårdsanstalter och barnhem — vilka icke beröres av statsbidragsreformen. Här ifrågavarande bidrag torde böra belasta anslaget Folkskolor m. m. Bidrag till driften av folkskolor m. m. i den mån icke särskilt anslag finnes.

Jag vill i detta sammanhang erinra om att 1957 års riksdagsbeslut i fråga om den särskilda försöksskolan i Linköping innefattar ett bemyndigande för Kungl. Maj:t att, därest skolan icke kunde påbörja sin verksamhet läsåret 1957/58, under nämnda läsår anställa försöksledare och den övriga personal vid skolan, som bedömes erforderlig för att genomföra effektiva förberedelser för att skolan med tillhörande försöks- och undersökningsverksamhet skall kunna börja läsåret 1958/59. Jag har för avsikt att inom kort anmäla detta särskilda spørsmål för Kungl. Maj:t.

Utskottet

Utskottet hälsar med tillfredsställelse, att den av fjolårets riksdag beslutade särskilda försöksskolan i Linköping kommer att starta sin verksamhet läsåret 1958/59.

I sitt utlåtande 1957: 127 framhöll utskottet, att den förlängda väntetiden före den första särskilda försöksskolans start enligt utskottets mening borde utnyttjas för ytterligare överväganden av vissa personalfrågor.

Till de förslag Kungl. Maj:t nu framlagt rörande anställningsvillkoren för försöksskolans lärare och inrättandet av en skolpsykologtjänst kan utskottet helt ge sin anslutning.

Vad departementschefen i övrigt under förevarande punkt förordat har icke givit utskottet anledning till erinran eller uttalande.

Utskottet hemställer alltså,

att riksdagen må

a) godkänna vad departementschefen förordat angående vissa avlöningsförmåner för lärarpersonalen vid särskilda försöksskolan i Linköping;

b) bemyndiga Kungl. Maj:t att, med tillämpning tills vidare från och med budgetåret 1958/59, vidtaga de ändringar i personalförteckningen för särskilda försöksskolan i Linköping, som föranledes av vad departementschefen anfört;

c) godkänna följande stat för särskilda försöksskolan i Linköping, att tillämpas tills vidare från och med budgetåret 1958/59:

S t a t

Avlöningar

1. Avlöningar till ordinarie tjänstemän, <i>förslagsvis</i>	472 000	
2. Avlöningar till icke-ordinarie personal, <i>förslagsvis</i>	187 000	
3. Rörligt tillägg, <i>förslagsvis</i>	78 000	737 000

Omkostnader

1. Sjukvård m. m., <i>förslagsvis</i>	4 000	
2. Reseersättningar, <i>förslagsvis</i>	9 000	13 000

Summa kronor 750 000

d) till *Särskilda försöksskolan i Linköping: Driftkostnader* för budgetåret 1958/59 anvisa ett förslagsanslag av 750 000 kronor.

2:o). Särskilda försöksskolan i Linköping: Utrustning. I enlighet med Kungl. Maj:ts förslag (punkten 46, s. 18) hemställer utskottet, att riksdagen må till *Särskilda försöksskolan i Linköping: Utrustning* för budgetåret 1958/59 anvisa ett reservationsanslag av 1 000 kronor.

Stockholm den 18 juli 1958

På statsutskottets vägnar:

MARTIN SKOGLUND

Vid förestående ärendes slutbehandling inom utskottet ha närvarit

från första kammaren: herrar Näsström, Gillström, Ohlon, Einar Persson, fröken Andersson, herrar Birger Andersson, Boman, Thun, Pålsson, Bergman, Sundelin, Rikard Svensson, Mårtensson, Ivar Persson och Palme; samt

från andra kammaren: herrar Skoglund i Doverstorp, Åkerström, Petterson i Degerfors, Malmborg, Thapper, Rubbestad, Persson i Växjö, Gustafsson i Stockholm, Svensson i Stenkyrka, Karlsson i Olofström, Nilsson i Göingegården, fröken Elmén, herr Andreasson, fröken Karlsson och fröken Vinge.
